

KANSEN VAN TABAKSBELEID BIJ GGD'EN EN GEMEENTEN IN NEDERLAND

SOPHIE J.A. JOOREN

VOORWOORD

Welkom!

Leuk dat je dit magazine hebt opengeslagen. Ik ben Sophie Jooren en heb de afgelopen jaren als promovendus gewerkt op het project 'werkzame elementen van lokaal tabaksontmoedigingsbeleid'. In 2018 startte de Rijksoverheid het Nationaal Preventieakkoord om Nederlanders gezonder te maken. Een belangrijk doel is een Rookvrije Generatie in 2040: minder dan 5% rokers van 18 jaar en ouder, geen jongeren onder de 18 die roken en geen zwangere vrouwen die roken. De Rijksoverheid verwachtte dat gemeenten en GGD'en hierbij zouden helpen. Samen met een team heb ik gekeken wat GGD'en en gemeenten kunnen doen om roken (ook wel tabaksbeleid genoemd) te voorkomen. Deze onderzoeken vormen mijn proefschrift: 'Local Adoption of Tobacco Control in the Netherlands: Common Goal, Scattered Effort.'

Om te voorkomen dat mijn onderzoek in een la verdwijnt, heb ik mijn proefschrift omgezet in een praktisch magazine voor GGD'en, gemeenten, de Rijksoverheid en andere organisaties die werken of willen werken aan een Rookvrije Generatie. Het magazine bundelt de belangrijkste lessen uit mijn onderzoek, vertaald naar duidelijke en toepasbare inzichten voor de praktijk. Je leest er voorbeelden, praktische tips en ervaringen van professionals en partners die aan het onderzoek meededen. Zij delen hoe zij naar de resultaten kijken en wat volgens hen goede vervolgstappen zijn. Ik hoop dat dit magazine inspireert, uitnodigt tot reflectie en nieuwe gesprekken op gang brengt tussen onderzoek, beleid en praktijk.

Veel leesplezier!

SAMENVATTING BELANGRIJKSTE RESULTATEN

We voerden vijf deelstudies uit. In studie 1 en 2 onderzochten we wat GGD'en en gemeenten kunnen doen.

1 Kenmerken gemeenten

In studie 1 onderzochten we of kenmerken van gemeenten iets zeggen over het rookgedrag van jongeren van 12 tot 16 jaar. We keken daarbij onder andere naar de samenstelling van de bevolking, de mate van vergrijzing en of een gemeente beleid op roken heeft. Hiervoor analyseerden we gegevens uit 2015 en 2021 over twee groepen jongeren per gemeente: jongeren die ooit hebben gerookt en jongeren die wekelijks roken. Uit het onderzoek bleek dat het percentage rokende jongeren die ooit en wekelijks rookten in de meeste gemeenten de afgelopen jaren is afgenomen. Toch zijn er grote verschillen tussen gemeenten. We konden niet goed vinden waarom deze verschillen er zijn. We zagen wel dat jongeren minder vaak rookten in gemeenten waar meer mensen met een migratieachtergrond wonen.

2 Stand van zaken

In studie 2 bekeken we wat er op dit moment al gebeurt op het gebied van roken. Het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport gaf in 2021 een subsidie aan GGD'en. Elke GGD kon eerst €80.000 krijgen voor twee jaar. In 2023 is dit nog eens verlengd met €80.000 voor twee extra jaren. We analyseerden de subsidieaanvragen die regionale GGD'en indienden in de eerste subsidieronde van de Rijksoverheid. Daaruit bleek dat veel GGD'en zich richtten op het opnemen van tabaksbeleid in bestaande beleidsplannen, het creëren van rookvrije plekken, het verbeteren van de toegang tot stoppen-met-rokencare en het meedoen aan mediacampagnes. GGD'en stelden vaak concrete doelen op en werkten samen met lokale partners om die te bereiken. Tegelijkertijd viel op dat in de subsidieaanvragen weinig informatie stond over hoe deze plannen in de praktijk werden uitgevoerd. Daardoor is nog niet goed duidelijk hoe lokaal tabaksbeleid precies vorm krijgt en welke aanpak het meest effectief is.

In de studie 3,4 en 5 keken we daarom verder: hoe kunnen thema's zoals het rookvrij maken van kinderplekken worden opgepakt en hoe zijn de verschillen in rookgedrag van jongeren tussen gemeenten te verklaren?

3 Ervaring GGD'en

In studie 3 onderzochten we wat het werk van GGD'en makkelijker of moeilijker maakt bij tabaksbeleid. We spraken 24 GGD-medewerkers over hun werk aan rookvrije plekken en stoppen-met-rokencare. Zij gaven aan dat werken aan rookvrije plekken motiverend is, maar dat er ook praktische problemen zijn, zoals het handhaven van deze plekken. Hoe blijft de omgeving ook echt rookvrij? Het thema stoppen met roken vonden zij lastiger, omdat er weinig richtlijnen zijn over wat GGD'en precies kunnen of moeten doen.

4 Ervaring gemeenten

In studie 4 keken we naar de ervaringen van gemeenten met lokaal tabaksbeleid. We spraken beleidsmedewerkers gezondheid van 18 gemeenten, zowel actieve als minder of niet actieve gemeenten op het gebied van tabak. Gemeentelijke gezondheidsmedewerkers werken vooral aan tabaksbeleid als ze kansen zien, bijvoorbeeld door samen te werken met anderen, zelf het goede voorbeeld te geven of tabaksbeleid te combineren met andere gezondheidsthema's. Belangrijke knelpunten zijn te weinig personeel, beperkte tijd en geld, onvoldoende steun van de Rijksoverheid, prioriteit voor andere gezondheidsthema's, grote doorloop van medewerkers en afhankelijkheid van de inzet van individuele medewerkers.

5 Naleving rookvrije plekken

Studie 5 richtte zich op een specifiek probleem: de naleving van rookvrije plekken zoals rookvrije sportverenigingen, rookvrije parken en rookvrije bushaltes. We verzamelden bestaand onderzoek en keken hoe en waarom beleid werkt. Deze onderzoeken lieten zien dat mensen die roken, de omgeving die rookvrij is beter naleven als zij het beleid accepteren, begrijpen en als het hun motivatie om te stoppen met roken versterkt. Tegelijkertijd kan naleving van rookvrije plekken verminderen als mensen zich gestigmatiseerd voelen, weinig vertrouwen hebben in de handhaving of het beleid niet goed begrijpen.

AANBEVELINGEN VOOR DE RIJKSOVERHEID

Maak de rol van gemeenten en GGD'en duidelijker in tabaksontmoediging. Geef een heldere opdracht en beschrijf concreet wat hun verantwoordelijkheden zijn. Zo weten GGD'en en gemeenten beter wat de overheid verwacht en kunnen ze goed samenwerken.

Stel meetbare doelen op om te kunnen volgen of beleid werkt. Dit kan bijvoorbeeld door landelijke streefwaarden te maken, zoals een minimum aantal rookvrije plekken. In andere beleidsterreinen gebeurt dit al: in het milieubeleid zijn er bijvoorbeeld regels voor bodemvervuiling, en bij infectieziekten geldt een meldplicht zodat snel actie kan worden ondernomen.

Behandel preventiethema's gelijkwaardig en stimuleer een integrale aanpak van gezondheid (bijvoorbeeld roken, alcohol en overgewicht) over verschillende beleidsterreinen heen.

Zorg voor eerlijke en structurele financiering: neem tabaksontmoediging expliciet op in regelingen zoals SPUK en GALA, zodat middelen niet alleen naar specifieke thema's gaan.

Verminder afhankelijkheid van individuele professionals door meer structurele ondersteuning en duidelijke landelijke kaders. Zo blijft beleid niet afhankelijk van persoonlijke inzet, maar wordt onderdeel van een vaste manier van werken.

AANBEVELINGEN VOOR GEMEENTEN EN GGD'EN

Breid het aantal rookvrije plekken uit en verhoog het bewustzijn over hun belang bij inwoners. Geef herhaaldelijk aandacht aan deze rookvrije plekken en wijs iemand aan die verantwoordelijk is voor het aanspreken van mensen die roken op deze plekken.

Maak stoppen-met-rokenzorg toegankelijk: breng professionals en organisaties in kaart die ondersteuning bieden en zorg dat diensten makkelijk vindbaar zijn voor inwoners.

Pas nationale campagnes lokaal aan: neem stoppen-met-rokencampagnes en stem deze af op lokale behoeften en contexten. Start eventueel eigen campagnes om regio-specifieke problemen aan te pakken.

Werk samen met andere gemeenten om middelen en kennis te bundelen, vooral bij beperkte capaciteit of tijdelijke budgetten. Dit kan bijvoorbeeld door gezamenlijke trainingen of overlegmomenten.

Integreer meerdere gezondheidsproblemen tegelijk: combineer tabaksontmoediging met andere thema's zoals alcohol, overgewicht en jeugdgezondheid. Zo worden preventie-inspanningen duurzamer en effectiever. Dit kan in bestaande programma's zoals Kansrijke Start of Opgroeien in een Kansrijke Omgeving (OKO).

WAT VINDEN DE PROFESSIONALS VAN MIJN ONDERZOEK EN WELKE AANBEVELINGEN HEBBEN ZIJ?

LIEKE VAN DIJK

Adviseur Gezondheidsbevordering
GGD Noord-en Oost Gelderland

In dit proefschrift herken ik goed de problemen waar GGD'en en gemeenten mee te maken hebben bij rookpreventie. Het onderwerp is nu nog kwetsbaar, omdat het vaak afhangt van lokale keuzes of persoonlijke inzet. De overheid moet duidelijker aangeven wie waarvoor verantwoordelijk is en zorgen voor vaste financiering. Het instellen van streefwaarden en het oormerken van financieringsstromen zijn daarbij goede suggesties. **Het is belangrijk dat gemeenten en GGD'en goed samenwerken, liefst regionaal, zodat kennis, gezamenlijke doelen en middelen gedeeld kunnen worden.** Goed voorbeeld daarvan is het project 'Achterhoek Rookvrij', waarin gemeenten, GGD en lokale/regionale organisaties samenwerken aan een rookvrije regio door bijvoorbeeld samen een campagne te ontwikkelen en omgevingen rookvrij te maken. Zo kunnen we veel meer bereiken!

LIDA SAMSON
Adviseur Publieke Gezondheid
GGD Kennemerland

Het lokale tabaksbeleid hangt nu nog te veel af van toevalligheden: bevlogen mensen, tijdelijke subsidies of bestuurders die wel of niet roken. Sophie's onderzoek laat zien dat er hoopvolle kansen zijn. Met steun, een helder mandaat en structureel budget vanuit het Rijk kunnen gemeenten veel gericht werken aan een Rookvrije Generatie in 2040. **Maar ook binnen de huidige mogelijkheden kunnen gemeenten al stappen zetten.** Sluit aan bij bestaande gezondheidsakkoorden (IZA/GALA of AZWA), stimuleer scholen om aan de slag te gaan met het Stappenplan Nicotinevrije School. Help sociaal werkers en andere professionals om het gesprek over roken aan te gaan, mensen warm door te verwijzen en bied daarbij training en ondersteuning. En stel een lokale aanjager aan die het rookvrij beleid zichtbaar en levend houdt.

ROOS VAN DALEN

Projectleider Preventie
GGD GHOR Nederland

Het mooie aan dit proefschrift vind ik dat de resultaten heel duidelijk laten zien dat GGD'en en gemeenten een belangrijke, maar ook lastige rol hebben bij het uitvoeren van lokaal tabaksbeleid. Er is veel motivatie om bij te dragen aan een Rookvrije Generatie, maar beperkte tijd, middelen en duidelijke richtlijnen maken dit soms moeilijk. Betere samenwerking tussen gemeenten, GGD'en en het Rijk kan helpen om beleid beter op elkaar af te stemmen. Door kennis en middelen te delen, kunnen lokale partijen meer impact maken op het terugdringen van roken. **Werk samen en zoek elkaar op! Je hoeft niet alles zelf te bedenken. Bundel als gemeenten de krachten bij de GGD, en zoek als GGD andere GGD'en op.**

MARIEKE HELMUS

Strategisch Adviseur Rookvrij
Landelijk Expertisecentrum Pharos

In het proefschrift is er o.a. aandacht voor stoppen met roken op lokaal niveau. **Als gemeente of GGD op zoek zijn naar richtlijnen wat effectief bijdraagt aan betere (toeleiding naar) stoppen met roken hulp, dan heeft Pharos adviezen en tools vanuit de geleerde lessen van 38 wijkaanpakken in samenwerking met 19 GGD'en en GGD GHOR.** Het is belangrijk dat GGD'en en gemeenten investeren in de deskundigheid van professionals en sleutelfiguren door hen te trainen in de samenhang tussen stress en nicotineverslaving, uren en tijd vrijmaken voor professionals en sleutelfiguren, zodat zij oordeelvrij in gesprek kunnen (leren gaan) over roken en vaperen met inwoners en hen eventueel warm door kunnen verwijzen naar lokale stoppen-met-rokenhulp op een vaste plek in de wijk, voor individuele en groepsbepaling.

NOOR PLEGING & BAUKJE COORENS

Adviseurs Preventie & Gezondheid

GGD West-Brabant

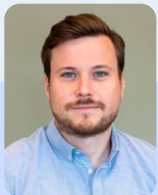

De uitkomsten van het onderzoek sluiten goed aan bij onze ervaringen bij GGD West-Brabant. Door de opkomst van vpen is de noodzaak voor tabaksontmoediging alleen maar groter geworden. Als consortiumpartner hebben wij praktijkverhalen kunnen delen, wat waardevol was voor de dialoog. Tijdens het promotieonderzoek van Sophie zijn wetenschappelijke inzichten vertaald naar praktische handvatten, die ons en de zestien West-Brabantse gemeenten echt hebben geholpen. **Wij adviseren en blijven aandacht vragen om nieuwe initiatieven niet los van elkaar te starten, maar juist samen te werken en aan te sluiten bij bestaande lokale structuren.** Blijf investeren in tabaksontmoediging, want samen bereik je meer. Op de website van GGD West-Brabant is er meer informatie vinden voor [inwoners](#) en professionals.

PAUL CAUBO

Projectleider

Gezondheidsfondsen voor Rookvrij

Ik zie in het proefschrift van Sophie dat mensen zich beter aan rookvrije plekken houden als ze het beleid begrijpen en het hen helpt om te stoppen met roken.

Tegelijk laat het zien dat er nog uitdagingen zijn: sommige mensen die roken hebben weinig vertrouwen in het beleid of voelen zich buitengesloten. Deze punten nemen we mee in onze plannen en campagnes. **Er zijn gelukkig veel voorbeelden van gemeenten die inzetten voor een Rookvrije Generatie, bijvoorbeeld via moties in de raad, integraal beleid of convenanten met lokale en regionale partijen.** Ook kunnen GGD'en en gemeenten speelplekken, sportvelden, terrassen en bushaltes rookvrij te maken. Het is belangrijk om hierbij samen te werken met partners zoals JOGG, vervoersbedrijven en horecaondernemers. Denk ook aan goede naleving: gebruik rookvrij-materiaal en train beheerders om bezoekers aan te spreken.

JODY MAUBACH

Adviseur Gezondheidsbevordering

GGD Zaanstreek-Waterland

Het proefschrift laat zien dat lokaal tabaksontmoedigingsbeleid nog vaak afhankelijk is van wie er actief is, welke middelen beschikbaar zijn en hoe nationaal

beleid aansluit op lokaal niveau. Capaciteit, financiering en prioriteit blijken belangrijke knelpunten; zonder duidelijke verantwoordelijkheden en structurele middelen blijft beleid kwetsbaar. Tegelijkertijd biedt het onderzoek handvatten voor samenwerking tussen gemeenten en GGD'en en het delen van kennis op regionaal niveau. **Mijn tip is om verantwoordelijkheden en financiering helder vast te leggen en samenwerking te stimuleren, zodat lokaal tabaksbeleid duurzaam en effectief kan worden uitgevoerd.**

RENS VEERMAN

Beleidsadviseur Gezond en Actief Leven

Vereniging voor Nederlandse gemeenten

Gemeenten kunnen de komende jaren aansluiten bij verschillende landelijke maatregelen voor een rookvrije generatie in 2040. Het nieuwe Preventieakkoord

(verwacht 2026) stelt concrete doelen voor jongeren van 12–25 jaar. Het Actieplan tegen Vapen focust op voorlichting, strengere handhaving en minder verkooppunten, met jaarlijks 3 miljoen euro aan structurele middelen. GALA vraagt gemeenten rookvrij beleid op te nemen in hun preventie- of gezondheidsakkoord, met concrete doelen. Via programma's zoals Rookvrije Start is er aandacht voor rookstopondersteuning bij (aanstaande) ouders, waarvoor extra ZVW- en AZWA-middelen beschikbaar komen. Gemeenten kunnen rookvrije zones opnemen bij nieuwbouw en publieke plekken. Daarnaast zal de Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit burgemeesters wijzen op de mogelijke inzet van BOA's voor handhaving van rookvrije plekken.

SLOTWOORD

Dit magazine laat goed zien hoe belangrijk de rol van gemeenten en GGD'en is in het rookvrij maken van Nederland. In ons land rookt nog ongeveer 1 op de 5 volwassenen. Velen van hen worden langdurig ziek en overlijden zelfs door hun rookverslaving. Dit is een uitdaging die we alleen samen kunnen aanpakken.

Gelukkig hebben al veel gemeenten met hun GGD de handschoen opgepakt. Zij hebben mooie initiatieven opgezet om een rookvrije generatie te versnellen, zoals beschreven in dit magazine. Het is belangrijk dat gemeenten en GGD'en de ruimte en middelen blijven krijgen om te werken aan een rookvrije toekomst. De aanbevelingen uit het proefschrift van Sophie zijn heel waardevol.

Zo is het belangrijk dat lokale overheden een duidelijke opdracht krijgen met een helder mandaat en voldoende financiering. Samenwerking binnen en buiten de gemeenten is hierbij essentieel. Samen zet je de grootste stappen. Gemeenten kennen hun lokale omgeving het beste en daarom kunnen juist zij helpen de publieke buitenruimte rookvrij te maken. Ook weten zij precies hoe buurtbewoners het beste geholpen kunnen worden bij het stoppen met roken.

Het onderzoek van Sophie laat zien dat er veel energie en motivatie bij gemeenten is om nu door te pakken. Laten we die kracht benutten en samen blijven werken aan een rookvrije toekomst.

Samen maken we Nederland rookvrij!

Dr. Jeroen Bommelé

Prof. Maria Jansen

Prof. Marc Willemsen

PROMOTIETEAM VAN SOPHIE

COLOFON

Sophie J.A. Jooren

Trimbos-instituut, Da Costakade 45, 3521 VS Utrecht
Universiteit Maastricht, Afdeling Gezondheidsbevordering,
Peter Debyeplein 1, 6229 HA Maastricht

Onderzoek is mede mogelijk gemaakt door financiering van ZonMw
2026, Utrecht

Vormgeving:
Sara Terwisscha van Scheltinga, House of Graphic Design

Met dank aan alle partners die hebben meegedacht aan dit onderzoek en dit magazine.
Met dank aan alle deelnemende GGD'en en gemeenten van dit onderzoek.

